

Odpovedovanje ure
(Pogovor z M. Strandom)

Poetry Miscellany: V Opombah k večini pisanja poezije omenjate, da se zdi, kot da imajo pesmi tавтоloško eksistenco: "Pesem je pesem in dejanje, s katerim je bila ustvarjena; je samonanašajoče se in ni nujno nasledek česa." To, pravite, zagotavlja tisto, kar Stevens označuje kot motiv za metaforo – "Morda je pesem po svojem bistvu metafora za nekaj neznanega, njen nastanek pa način ozdravljenja. Morda je ohranjanje manjkajočega izvora tisto, kar je neogibno potrebno za nenehno življenje pesmi kot neizčrpnega artefakta." Moški v vaši pesmi Znotraj zgodbe se pravzaprav v sanjah sooča z nemožnostjo doseči manjkajoči izvor. Doživljaja se ne more spomniti v celoti in proti koncu pravite "Stal je v odsotnosti tistega, kar je poznal, / in čakal, in ko se je zbudil, / je bila soba prazna."

Mark Strand: Ko govorim o manjkajočem izvoru, mislim na skrivnost, ki je povezana z nastajanjem vsega in se ohrani še potem, ko je tisto že ustvarjeno. Prepričan sem, da nikdar ne vemo, kaj je pravi vir pesmi. Del dobre pesmi je odkritje tega, a hkrati je trenutek odkritja tudi trenutek izgube. Odkrijemo, da se nikdar ne moremo vrniti, prav tako, kot se pisec v *The Untelling* nikdar ne more vrniti v izvirno zgodbo. Delno je samo dejanje pisanja metafora za odnos, ki ga imamo do skrivnih virov naših življenj. Zares razburljiva pesem v svoji sredici premore nekaj dvoumnega ali skrivnostnega in je uspešna, ko nam namiguje, da je sredica bistvena za naše obstajanje. Njena odsotnost nas opominja, kako negotovo je naše bivanje v uhajajočem nam vesolju, v vesolju, ki je zmeraj onkraj nas. Če poezija

naše bivanje nareja pomembno, je to zato, ker govori o tej celoti, o tej odprtosti. Pesem je neskončno.

Poetry Miscellany: Veseju, ki smo ga omenili, pravite: "Pesmi morajo obstajati ne le v jeziku, ampak onkraj njega." Predvidevam, da je bila to stalnica vaše poezije. Pred leti ste v pogovoru povedali, da se pesmi ukvarjajo z "določljivimi, a hkrati varljivimi stanji duha". To je tudi položaj v pesmi *From the Long Sad Party*, pesmi z dvoumnimi namigi; "nekdo" zmeraj govori "nekaj" o "nečem".

Mark Strand: Saj ne bi pisali pesmi, ko ne bi bilo nečesa, kar bi nas opominjalo, da je onkraj dosega prejšnje pesmi. Zmeraj je nekaj onkraj moči jezika, onkraj moči poimenovanja. Veliko tega, kar doživljamo, je neverbalnega in ne ustreza nobeni izmed jezikovnih kategorij, kot jih poznamo, zato moramo spoznati, da je vsakršen poskus ujeti bivanje skrajno zasilen; od tod samozasmehovanje v številnih mojih pesmih. Želim si biti zmožen opisati, kaj je tako čudovitega na hladen zimski dan leči med sveže zlikane rjuhe in se morda še pokriti z dvema odejama. Ali pa to, kako je biti osamljen na severnoatlantskem otoku, ko ne premoreš niti luči in je vse, kar je, le nebo na tabo. Taka doživetja so z jezikom neopisljiva.

Poetry Miscellany: V vašem nepozabnem verz *"Ležiš pod vremenom kamnov"* najdemo ravno tako dvoumnost. Zdi se, da čisto naravno sodi v sklep Elegije očetu, a je hkrati tudi presenetljiva in močna. Ostaja pa neopisljiva.

Mark Strand: No, morda je verz res nejasen – govori o pokopališču in sivini, o motnem januarskem zraku Nove Škotske. Dovolj je nedoločen, da bralci v njem lahko najdejo nekaj izzivalnega in celo privlačnega. Nikdar ne moreš vedeti, ali bo občinstvo razumelo, kar imaš povedati, in s tem sučustvovalo – zakaj tudi bi, saj nisi mislil na nič določnega, ko si o tem premišljal. Premišljal si pač o *tem*. Ko sem napisal verz, ki ga omenjate, sem se odločil, da daje slutiti barvo zraka Nove Škotske, nisem pa ga načrtoval kot predstavo kake svoje vizije. Verz je nastal popolnoma verbalno, šele pozneje sem se od njega lahko kaj naučil. Zdaj pišem pesem o materi in vse, kar stori v njej, je, da kadi cigareto za hišo v Novi Škotski. So tudi še druge podobe, a skoraj nepomembne. Morda začenjam nekako posredno, z verbalnimi asociacijami, razumevati to, da je nikdar nisem zmozel razumeti. Vse to izvira iz – če lahko tako rečem – neke izgubljene pokrajine.

Poetry Miscellany: *Zadnji del Elegije očetu je niz nadomestitev, ponavljanj "nikogar" in "ničev", ki so nasprotje izjav, kakršna je "In nič se ne vrne." Uravnoteženi sta tudi dejstvi, da je leto "minilo" in da se začenja "novo leto."*

Mark Strand: Mislim, da je ponavljanje, s poezijo neločljivo povezana retorična strategija, način ohranjanja nečesa. Morda bi lahko rekli, da s takimi retoričnimi oblikami ohranimo predstavo o izgubi, ki je nekako nadomestek za resnično izgubo.

Poetry Miscellany: *In kako retorika piscu zagotovi namišljeno identiteto?*

Mark Strand: Če ste tako globoko odtujeni, kot sem jaz, oziroma tako prepričani o tem kot jaz, vas spravlja v zadrego vprašanje, ali je vaše življenje vaše zato, ker ga imate, ali zato, ker pravite, da ga imate. V podobah mojega življenja, ki se udejanjajo kot pesmi, je nekaj bolj resničnega kot pa v mojem vsakdanjiku. To menda pomeni, da avtentičnosti svojega bivanja ne zmorem izraziti kar tako, ampak jo moram potrditi v pesmih.

Poetry Miscellany: *To je zanimivo razlikovanje med življenjem umetnosti in resničnim življenjem. Vsekakor ste oblikovali slog, ki ga jaz lahko naseli, dodamo pa lahko, da ste – kar zadeva slog – večji mojster od večine sodobnih pesnikov. Boste ostali zvesti temu slogu?*

Mark Strand: Mislim, da sem stilist. Rad bi pobegnil, morda v nekaj, česar se sploh še ne zavedam – preganja me pač občutek ujetosti, nekakšna tiranija preteklosti. Vsaj delno me je odrešilo pisanje proze. Sicer o tem zares ne vem kaj veliko, pišem kar se da naravno in si postavljam svoja pravila. Nočem reči, da ne berem proze drugih avtorjev, vendar je nikakor ne raziskujem tako natančno, kot sem se na začetku svojega pesništva loteval pesmi.

Poetry Miscellany: *Verzi v vaših poznejših zbirkah so nespregljivo postali polnejši. Temeljna enota vaše poezije je bila zmeraj stavek, kajne?*

Mark Strand: Točno. Stavki v mojem prvencu so preprosti, takrat bi bil zares ne zmoget česa zelo zapletenega. Stavek je v prostem verzu zelo pomemben, saj je brez posebne mere težko razbrati, kaj je poudarjeno in kaj ne – za to je potrebna večja ritmična enota. V stavku pa je pomembno fraziranje, celo mesta, kjer se verz prelomi, so le del večjega gibanja. Nočem zanikati pomena verzov, mislim le, da so del večje enote. V dolgem verzu dosežeš nekakšno ustvarjalno energijo na koncu. Gre bolj za horizontalen

potisk, podoben prozi, kot pa za vertikalnega. Daljši verz tudi dopušča naraščajoče skladanje kompleksnih enot in prenikanje skoz vzporedne strukture. No, proza, ki jo pišem, mi omogoča veliko večjo svobodo in bolj raznovrstne stavke kot poezija, vsaj tista zgodnejša.

Poetry Miscellany: Občutek za slog je okras, ki prevlada ton pesmi.

Mark Strand: Morda me ta okras oziroma okus v pesmih brani pred groznimi napakami in slabim presojanjem. Morda mi celo preprečuje biti pomembnejši in boljši pesnik, kot bi lahko bil, saj svojim pesmim nikdar ne dovolim, da se od mene odtujijo. Želel bi si, da bi se znal manj nadzorovati in bi se tako večkrat znašel v neznanem prostoru, takem, iz katerega si ni mogoče izgovoriti izhoda z besedami. Nisem še čisto prepričan, ali zgolj fantaziram in ali bi se sploh hotel tako zelo izgubiti. Mogoče si pa radi izmišljamo drugačne, pogumnejše jaze.

Poetry Miscellany: V vašem opusu je središčna predstava o Drugem. V vaših pesmih, Kierkegaardovem Spomeniku v Dnevniku zapeljivca, je opozorilo: "Vse je simbol, celo sam sem mit o sebi, saj ali ni kot mit, da hitim na ta zmenek?" Manjkajoči jaz v Keeping Things Whole je Drugi. Drugi prevladuje tudi v Darker, Reasons for Moving in The Monument, opazen pa je tudi v drugih vaših delih. Med sodobnimi misleci je Jacques Lacan morda še največ uvidel v tem fenomenu, s tem da ga je umestil v jezik in nezavedno.

Mark Strand: Čeprav se mi zdi Lacan po nepotrebnem obskuren, se strinjam, da je Drugi vsekakor del mene, mojega nezavednega. Del mene je tako, da sicer živim z njim, a za to pravzaprav ne vem, razen takrat, ko se mi sklene razkriti, po navadi v neprimernih trenutkih, takrat, ko najmanj pričakujem. Ne morem pogosto sprejemati ali premišljati o resnici, ki mi jo Drugi razkrije. Še največ, kar lahko storim, je, da napišem pesem kot Poštar – o osebi, ki je kurir med poljem Drugega in tistim delom mene, ki sporoča. Ena izmed najsrajnejših oblik upoštevanja Drugega je pesem Moje življenje, ki ga živi nekdo drug. V naši zavesti je zmeraj občutek, da živimo več življenj, vsaj na površini. Naš jaz je lahko tuje in bližnje, družbeno in osebno itn. To je še ena razsežnost tega problema.

Poetry Miscellany: O takem zavedanju Drugega govori vaša pogosta, pozornost zbujujoča raba zaimkov.

Mark Strand: O sebi sem premišljal kot "mi", kot "ti", kot "jaz", kot

"on" – postavil sem se v vse zaimke. Vendar so bili ti bliže mojemu jazu v pesmih kot v prozi. Ravno zdaj sem napisal zgodbo, njen naslov je *True Loves*, v kateri nastopa junak, ki mi sploh ni podoben. Eden izmed naših zdajšnjih problemov je prepričanje, da pesnik ali pisatelj zmeraj govori o sebi. Večina današnjih pesnikov želi biti še kako navzoča v svojih pesmih. Stevens je odrešujoč, ker tega noče početi – ne gre za osebnost, osebnost poezije je v jeziku, v slogu. Danes je v pisanju veliko lažnega, kljub zaupanju v iskrenost in poštenost v poeziji. Vseskozi lažemo – ne glede bistvenih reči, ampak tako, da preveč poudarjamo pomen nekaterih besed. Tega se niti kritiki ne lotijo kaj pogosto. Zgodilo se je to, da živimo v dobi, v kateri je vse dokument.

Poetry Miscellany: *Kaj ni ironično, da je The Monument dokument. Tako kot pesem The Untelling se sooča z vprašanjem besedilne referencialnosti. In tako lahko Avtor reče prevajalcu: "To delo ti je dopustilo obstajati, obstaja pa zato, ker ga prevajaš." Besedilo postane, kot pravite, način samostvarjenja, odvisen od Drugega: "Pomislite, kako pogosto si moramo izmisliti samega sebe; morda le enkrat, a še takrat pravimo, da smo nekdo drug, nekdo drug, a popolnoma podoben."*

Mark Strand: Točno, *The Monument* je dokument, a ne vemo, ne čigav ne čigav dokaz. Pravi prevajalec je tisti, ki sem ga izumil kot sebe in ki me je tudi ustvaril. On je jaz, moj nesmrtni jaz, moja projekcija. Knjiga vnaprej sluti njegov/njen prevod. Napisal sem jo zelo hitro, pisal sem si grobe opombe, a potem vse spremenil. Odločil sem se za dvainpetdeset delov, ironično, kot *Song of Myself*, za jezik pa sem hotel, da zbesni proti koncu. Želel sem stereo učinek med navedki in besedilom; navedki so del besedilnega tkiva. Odnos med njimi in besedilom je ponekod tesen, drugje ravno nasproten. Ironija je, da imajo navedki zadnjo besedo, besede tako imenovanega pisatelja se v njih izgubijo. Prav komično je lahko, da se ob našem nespregljivem upoštevanju "avtorja" življenja piscev, ki so tisto, kar pišejo, sklenejo z navedki, s komentarji nekoga drugega. Pravzaprav gre za dovršen domislek, trpko šalo na moj račun. V tem je bilo nekaj strašno razbremenjujočega.

Poetry Miscellany: *The Monument kaže v prihodnost, tudi vaš občutek za čas bi se dalo označiti kot futurološki. V pesmi Breath pravite: "ko sem tu in onkraj, / postajam obzorje." Trenutek vam je tako ljub kot obzorje,*

v pesmi *Snowfall* ste zapisali: "sesipanje trenutkov v trenutke".

Mark Strand: Živimo v svetu in državi, kjer je preteklosti hitro konec. Oklepamo se sedanjosti. Drugače je v Evropi, tam imajo občutek za vertikalnost in povezanost časa. No, 'zdaj' je kljub vsemu pomemben. Znova in znova ga ustvarjamo, ko ustvarjamo sebe. Najgloblja odkritja, ki jih premoremo, so iz sedanjosti, le v njej je mogoče takojšnje in stopnjevano dožemanje, v katerem vse dobi jasnost. 'Zdaj' je tudi začasen, občutek minljivosti je v srcu Ashberyjeve poezije. Z 'zdajem' je torej povezana varljivost, ki v njegovih – in tudi mojih, le drugače – pesmih sproža veliko žalost. Radi bi imeli sedanjost, a tako, da nam ne bi bilo treba povelečevati prejšnje sedanjosti. Če bi zmogli ohraniti občutek preteklosti in hkrati zavest o svoji zdajšnjosti, bi lahko med premikom od enega k drugemu 'zdaju' zavzeli obzorje. Če gledamo v prihodnost v tem kontekstu, našemu življenju dajemo nekakšen smisel.

Poetry Miscellany: *Kako je to obzorje domislek v Stevensovem pomenu besede? Kako se pripoved razlikuje od mita? Je mit danes sploh še mogoč? To sprašujem zato, ker ta popoldanski pogovor napeljuje na misel o koncu mitov in vzponu pripovedi.*

Mark Strand: Pesnik danes ne more razviti mitologije. Mit je tipičen in daje slutiti nekaj kozmičnega, večnega, vsaj nekaj, kar je onkraj trenutka. Danes ne premoremo ničesar tako stabilnega. Pripovedi bolj zanima specifično, 'zdaj', so tudi precej zmernejše. Živeti moramo, kot pravi Stevens, s skrajno pripovedjo in spoznati, da jo moramo nenehno ustvarjati znova in znova. Stevens se ne more nikdar vrniti k tistemu izvoru, ki ga išče v *Opombah k skrajni pripovedi*. Lahko le "odpovedujemo" izvor in tako nadomeščamo njegovo izgubo.

Richard Jackson, 1979

Prevedel Igor Bratož